

ВІДГУК

офіційного опонента Чепіль Марії Миронівни, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка про дисертацію **Турчин Ірини Михайлівни «Освітня діяльність та педагогічні погляди Пауло Фрейре»**, представлену до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки

Демократичні зміни, що відбулися в Україні впродовж останнього часу, породжують необхідність у нових підходах до якості освіти, яка має стати освітою для життя. Досягненню її ефективності можуть, зокрема, слугувати історико-педагогічні дослідження. Адже, заглиблюючись в історію освіти і педагогічної думки різних країн, маємо можливість виявити цікаві ідеї, погляди, точки зору, які сприятимуть розвитку та креативності в освітній галузі нашої країни. Сумлінне вивчення світового педагогічного досвіду, висвітлена належним чином діяльність прогресивних педагогів попередніх епох дають змогу внести новизну у вітчизняну педагогічну науку та застосувати на практиці досягнення всесвітньо відомих освітніх діячів.

Вивчення та застосування надбань не лише українських, але й зарубіжних освітян є платформою до входження у світовий простір освіти. На це спрямовані реформи та пропозиції, зазначені в «Національній стратегії розвитку України на період до 2021 року», Концептуальних засадах реформування середньої освіти «Нова українська школа», законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової освіти.

З огляду на це, актуальність проблеми дослідження, обраної І.М. Турчин, а саме: «Освітня діяльність та педагогічні погляди Пауло Фрейре», не викликає сумнівів і є на часі. П. Фрейре – видатний бразильський педагог, реформатор в освітній теорії та практиці, політик, науковець, філософ і громадський діяч ХХ століття, доробок якого заслуговує на всебічне вивчення, популяризацію та імплементацію в освітній процес багатьох країн, а його освітня діяльність і педагогічні погляди не були предметом спеціального дослідження у вітчизняній педагогіці.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Дисертація Турчин І.М. виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка в розрізі теми «Динаміка сучасних освітніх процесів в Україні та за кордоном: порівняльний аналіз» (державний реєстраційний номер 0113U000879), що додає їй вагомості.

У дисертації чітко сформульовано об'єкт і предмет дослідження, окреслено його хронологічні межі, коректно визначено завдання, які адекватні поставленій меті. Доведено наукову новизну, а також практичне значення отриманих результатів. Про високий науковий рівень праці свідчить професійне володіння дисертанткою методами та методологією наукового дослідження.

Заслуговує схвалення широка джерельна база, зокрема, опубліковані праці П. Фрейре; праці зарубіжних та вітчизняних дослідників, що висвітлюють життя і творчість бразильського педагога; джерела особового походження; науково-педагогічна література з фондів Центральної наукової бібліотеки НАН України ім. В. Вернадського (м. Київ), Наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України (м. Львів), бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка; періодичні видання та матеріали конференцій інститутів імені П. Фрейре; документальні джерела: законодавчо-нормативні документи в галузі освіти Бразилії та України; документи ЮНЕСКО про стан неписьменності; електронні архівні джерела: архів Загальної ради з питань архівів та історії; автореферати дисертацій і дисертації із проблеми дослідження, а також відеозапис «Розмова з Пауло Фрейре».

Результати дисертаційного дослідження Турчин І.М. впроваджено в освітній процес п'яти закладів вищої освіти. Вони можуть бути використані у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів під час проведення лекційних і практичних занять з низки навчальних дисциплін педагогічного напрямку; у процесі викладання спецкурсів: «Сучасний світовий освітній

простір», «Основи педагогічної майстерності»; для підготовки науково-методичних і навчальних посібників, методичних рекомендацій; у самоосвіті викладачів; при укладанні біографії П. Фрейре в енциклопедіях і педагогічних словниках. Особливо вагомими, з огляду на практичне значення дисертації, є «Дидактичні матеріали до курсу «Педагогіка» «Альтернативна педагогіка. Пауло Фрейре», які розробила Турчин І.М.

Подальшого розвитку набули положення про структурування та організацію проведення історико-педагогічних досліджень; актуалізацію науково-педагогічної спадщини П. Фрейре; висвітлення діяльності його послідовників та їхнє значення для педагогічної науки. До наукового обігу запроваджено маловідомі друковані джерела іноземними мовами (книги, статті, діалоги П. Фрейре), а також іноземні публікації, он-лайн джерела, які не розглядалися в українських педагогічних працях.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження представлена в опублікованих працях та в авторефераті. Основні положення і результати дисертації відображено у 14 працях (з них 12 – одноосібні): 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, 2 статті у збірниках, що включені до наукометричних баз даних та водночас належать до наукових фахових видань України, 7 праць апробаційного характеру, 1 дидактичні матеріали.

У першому розділі «Становлення особистості П. Фрейре як видатного педагога сучасності» авторка проаналізувала історіографію та джерельну базу дослідження, яку поділила на п'ять груп за походженням. Особливе значення має третя група, до якої віднесено інтерв'ю із соратниками та дослідниками творчості П. Фрейре, а саме: С. Браун і А. Шор, що подано в додатках А і Б мовою оригіналу та в перекладі. Це беззаперечна заслуга дисертантки. Розглядаючи підґрунтя науково-педагогічного світогляду бразильського педагога, авторка виокремила чинники, які вплинули на його формування, зокрема, особистісні, політичні, культурно-освітні, ідеологічні. Це становить значну цінність для розкриття особистості П. Фрейре. У розділі на

основі біографічних відомостей здійснено періодизацію освітньої діяльності П. Фрейре. Автором виокремлено три періоди: професійного самовизначення, науково-педагогічного становлення, активної освітньої діяльності П. Фрейре.

У другому розділі «Освітня діяльність П. Фрейре в контексті його педагогічних поглядів» розглянуто критичний конструктивізм, альтернативну та радикальну педагогіку, висвітлено неформальну освіту дорослих як важливий аспект освітньої практики П. Фрейре. Увагу акцентовано на критичному конструктивізмі, важливою складовою якого є «проблемно-орієнтована» модель освіти бразильського педагога.

Досягненням дисертантки є те, що вона розглянула всі напрями, в яких відображено педагогічні погляди П. Фрейре. Насамперед, це альтернативна педагогіка (критична, емансипаційна, трансгресивна (гранична), феміністична педагогіка та антипедагогіка), а також радикальна педагогіка (критична, феміністична, трансгресивна (гранична), революційна педагогіка й антипедагогіка). Зауважимо, що схематичне зображення внеску П. Фрейре у розвиток педагогічної науки на с. 94 дисертації полегшує сприйняття поданого матеріалу.

У третьому розділі «Теоретичне та практичне застосування педагогічної спадщини П. Фрейре» авторка проаналізувала застосування науково-педагогічної спадщини П. Фрейре у світовій педагогічній практиці. Вона дослідила актуалізацію поглядів бразильського освітянина в українській педагогіці та запропонувала можливості застосування ідей П. Фрейре в освітньому процесі. Варто відзначити прикладне значення наведеного заняття з англійської мови для студентів аграрного профілю на розвиток критичного мислення. Вважаємо, що авторка доцільно показала застосування науково-педагогічної спадщини П. Фрейре в умовах реформи «Нова українська школа» і визначила її застосування на управлінському, навчально-методичному, організаційно-андрагогічному й андрагогічному рівнях освіти.

Слід відзначити, що дисертантка опрацювала значну кількість джерел: 336 найменувань, 210 з яких, – іноземними мовами. Робота вигідно вирізняється 15-ма додатками, які суттєво доповнюють основний зміст дисертації.

Вірогідність результатів дослідження забезпечено методологічною обґрунтованістю вихідних позицій; використанням методів відповідно до мети та завдань дослідження, аналізом джерельної бази, позитивними результатами апробації та впровадження матеріалів дисертації у роботу закладів вищої освіти України.

Поряд із цим, позитивно оцінюючи результати дослідження Турчин І.М., вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження і побажання:

1. У роботі виокремлено чинники, які вплинули на формування науково-педагогічного світогляду Пауло Фрейре, а саме: особистісні, політичні, культурно-освітні та ідеологічні. Вважаємо, що слід було більше уваги приділити розкриттю політичних чинників.

2. Дисертантка широко висвітлює вплив ідей П. Фрейре на освіту, з одного боку, в розвинених країнах (США, Англія, Шотландія, Ірландія), з іншого, у менш розвинених (Бразилія, Мексика, Іран та африканські країни). На нашу думку, було б доцільно ширше представити актуалізацію педагогічних поглядів П. Фрейре в європейських державах, освітні традиції яких мають багато спільних рис з українськими.

3. У дисертації розглянуто діяльність освітньої платформи «КритМислОП». Слід було б додати й інші платформи, де займаються розвитком критичного мислення, наприклад, Prometheus. На сьогодні ця проблема є актуальною, тому ширше її висвітлення, зокрема, щодо наявних практик, збагатило б роботу.

4. Дисертація містить багато цікавого фактажу, який варто впроваджувати у зміст освіти та практику педагогічних закладів освіти. Вважаємо, що варто було б не обмежуватися лише дидактичними матеріалами, а розробити конкретні методичні рекомендації для викладачів закладів вищої

освіти, які використовуватимуть їх у процесі викладання педагогічних дисциплін.

5. Схвально відгукуючись про наявність у додатках інтерв'ю з С. Браун та А. Шором, зазначимо, що робота значно б виграла, якби авторка подала бесіду із Г. Жиру, який також особисто знав П. Фрейре. Адже в тексті дисертації зазначено, що він є автором вступу до праці П. Фрейре «Політика освіти: культура, влада та визволення», низки вступних промов у співавторстві з педагогом, а П. Фрейре – автором вступу до книги Г. Жиру «Учителі як інтелектуали: у напрямку критичної педагогіки», про що йдеться у дисертації (с. 34).

6. У тексті дисертаційного дослідження багато уваги приділено розкриттю поняття «теологія визволення». Варто було б принаймні коротко висвітлити його в авторефераті.

Названі зауваження не применшують наукової вартості проведеного дослідження на тему: «Освітня діяльність та педагогічні погляди Пауло Фрейре» і не впливають на загальну високу оцінку дисертації в цілому.

Робота має чітку структуру та логіку викладу, відзначається інформаційною насиченістю, точним понятійним апаратом, а також багатою лексикою. Авторка досягла поставленої мети і відповідно до неї розв'язала завдання.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації та з необхідною повнотою відображає суттєві її аспекти, основні положення та наукові результати.

У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати. Висновки за розділами роботи та загальні висновки дисертації повністю відповідають основному змісту дослідження, чітко сформульовані та співвіднесені із завданнями дослідження.

Дисертація має необхідну наукову новизну та практичне значення. Основні результати дисертаційного дослідження впроваджено в практику роботи закладів вищої освіти та закладів загальної середньої освіти

інтернатного спрямування, про що свідчать довідки про впровадження, наведені у додатках.

Матеріали дослідження надають достатні підстави зробити висновок, що поставлені авторкою завдання розв'язані, а мета досягнута.

Загальний висновок

За своєю актуальністю, новизною, обґрунтованістю проведеного дослідження, науковою й практичною значущістю отриманих результатів для педагогічної науки в цілому, а також історії педагогіки зокрема, дисертаційне дослідження Турчин Ірини Михайлівни – ґрунтовна завершена праця, що відбиває плідну дослідну діяльність здобувача і становить значний внесок у розвиток педагогічної науки. Дисертація відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук і «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18.08.2015 р. № 656. Турчин Ірина Михайлівна, авторка рецензованого дисертаційного дослідження, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 Загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка

М. М. Чепіль

